

Circulair (ver)bouwen

Inspiratienota circulair (ver)bouwen in de Beleids- en Beheerscyclus

Eerste inzichten om circulair (ver)bouwen te integreren in de
omgevingsanalyse, administratieve beleidsvoorstellen en
meerjarenplan

vvsG Vereniging van
Vlaamse Steden
en Gemeenten

Circulaire economieprincipes vinden steeds meer ingang bij diverse lokale projecten. De VVSG en Vlaanderen Circulair moedigt deze evolutie en ondersteunt lokale besturen hierin. Daarom werken we aan verschillende brochures over hoe je circulaire economie kunt integreren in verschillende beleidsdomeinen. Op deze manier kunnen circulaire economieprincipes verankerd worden in toekomstig beleid.

Deze brochure biedt een **introdunctie** tot circulair bouwen en verbouwen, een thema dat nauw verbonden is met verschillende beleidsdomeinen, zoals klimaat, ruimtelijke ordening en wonen.

Heb je vragen? Heb je zelf een visie/missie over circulaire economie/(ver)bouwen die je wil delen? Beschik je over een goed voorbeeld hoe circulariteit op te nemen in omgevingsanalyse, administratieve beleidsvoorstellen, partijprogramma's, meerjarenplan of andere documenten? Neem dan zeker en vast contact op met elke.detaeye@vvsq.be

Wat is circulair bouwen?

Circulair bouwen is een bouwpraktijk die streeft naar een efficiënt en effectief gebruik van "hulpbronnen" om economie, sociale en ecologische (meer)waarde te creëren of minstens te behouden, rekening houdend met de bestaande erfenis en de toekomstige opportuniteiten eigen aan onze bouwwereld. Dit doen we via een intense samenwerking binnen het "waardenetwerk". Dit streven noodzaakt de creatie van hefboomen van verschillende aard: business-, governance, juridische, logistieke, financieringshefboomen en onderzoek.

-definitie green deal circulair bouwen-

Inhoud

1. Context	4
Internationaal kader	4
Federaal en Vlaams	4
Lokaal	5
2. Circulaire economie in de BBC	5
2.1 Visie en missie circulair (ver)bouwen	6
2.2 Circulair (ver)bouw in de omgevingsanalyse: trends en cijfers	7
2.3 Circulair (ver)bouwbeleid in beleidsvoorstellen: welke mogelijkheden zijn er?	9
2.4 Circulaire bouwprincipes in het meerjarenplan.....	9
Praktijkvoorbeelden	10
Over VVSG	12

Vanuit VVSG werken we aan een overkoepelende inspiratiebrochure om circulariteit op te nemen in de BBC. Deze inspiratienota betreft enkel circulair (ver)bouwen en wordt in de toekomst ook verder uitgebreid. Heb je vragen of toevoegingen? Dan kan je ons steeds contacteren via elke.detaeye@vvsq.be

1. Context

Voor een goede start met circulaire economie is inzicht in de bredere context belangrijk. Op verschillende bestuursniveaus, zowel internationaal als nationaal, zijn heel wat stappen gezet.

Internationaal kader

Een belangrijke internationale leidraad is de **Agenda 2030** van de Verenigde Naties dat in 2015 werd ontwikkeld. Deze Agenda bevat 17 duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) die een antwoord bieden op de meest prangende globale uitdagingen. Enkele van die doelstellingen hebben ook betrekking op circulaire economie en lokale besturen. Denk hierbij aan:

- SDG 8: Eerlijk werk en economische groei
- SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen
- SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie

De Europese Unie ondernam ook stappen, met als leidraad de **Europese Green Deal**. Dit is een reeks beleidsinitiatieven die tot doel heeft om Europa tegen 2050 klimaatneutraal te maken. De Europese Green Deal omvat drie doelstellingen:

- Een netto-uitstoot van broeikasgassen van nul tegen 2050;
- Economische groei zonder uitputting van grondstoffen;
- Geen mens of regio die aan zijn lot wordt overgelaten

Binnen dit kader zijn er twee beleidsinitiatieven die relevant zijn voor circulair (ver)bouwen. Het eerste is het **Circulaire Economie Actieplan** (CEAP) dat zich richt op specifieke sectoren waar de meeste hulpbronnen worden gebruikt en waar het potentieel voor circulariteit groot is. Een van de sectoren is “constructie en gebouwen”. Gebouwen zijn verantwoordelijk voor 50% van de winning en het verbruik van hulpbronnen en 40% van het energieverbruik¹. De voorlopige eisen van het CEAP stellen dat bouwmaterialen duurzamer en gemakkelijker te repareren, recycleren en hergebruiken moeten zijn. Hoewel het CEAP voornamelijk voorschriften voor producenten bevat, heeft het ook invloed op steden en gemeenten.

Het tweede relevante initiatief binnen de Europese Green Deal is de **Renovatiegolf**. Dit initiatief wil het energieverbruik en de CO₂-uitstoot van gebouwen verminderen door snellere en grondigere renovaties uit te voeren. Een van de zeven onderdelen hiervan is het creëren van een duurzame bebouwde omgeving. De EU wil dit bereiken door circulaire oplossingen te integreren, het gebruik en hergebruik van duurzame materialen te stimuleren en natuur gebaseerde oplossingen te implementeren. Daarnaast wil men ook de in EU-wetgeving vastgestelde streefcijfers voor de terugwinning van bouw- en sloopafval herzien.

Federaal en Vlaams

De afgelopen legislatuur is er zowel op federaal als op Vlaams niveau veel veranderd op gebied van circulaire economie. Hieronder een overzicht van enkele belangrijke ontwikkelingen.

België heeft, net als andere Europese landen, een Nationaal Energie- en Klimaatplan (NEKP). Dit plan geeft aan hoe België aan de Europese klimaatdoelstelling. Het NEKP focust op tien

¹ <https://www.consilium.europa.eu/nl/policies/circular-economy/>

prioritaire beleidsdomeinen, waaronder circulaire economie. Dit onderstreept het belang van het thema.

Op federaal niveau is er het **Federaal Actieplan Circulaire Economie 2021-2024** (FACE). Dit plan bevat zes doelstellingen, verdeeld over 31 maatregelen. Hoewel de bouwsector niet expliciet wordt genoemd, hebben verschillende maatregelen wel impact op de bouw. Een van de doelstellingen is bijvoorbeeld het ondersteunen van consumenten en aanbestedende diensten, wat direct relevant is voor gemeentelijke aankoopdiensten.

De Vlaamse overheid heeft sterk ingezet op een kader voor circulair bouwen. In zowel Vizier 2030 als Visie 2050 wordt circulaire economie als een prioritaire transitie gezien. De Vlaamse overheid streeft ernaar om Vlaanderen tegen 2050 wereldtop te maken in de ontwikkeling van duurzame en geavanceerde materialen en technologieën die bijdragen aan de circulaire economie.

Daarnaast is er het Vlaams Energie- en Klimaatplan 2021-2030. Dit plan behandelt onder andere de gebouwenpas, waarmee de Vlaamse overheid meer data wil ontsluiten. Zo kunnen gegevens over duurzaamheid, energieverbruik, toegankelijkheid, infrastructuur, mobiliteit en circulair materiaalgebruik toegevoegd worden.

Belangrijke mijlpalen in het Vlaamse beleid

- De goedkeuring van het beleidsprogramma 'Op weg naar circulair bouwen 2022-2030'.
- De aanbevelingen met betrekking tot veranderingsgericht bouwen.
- De verdere ontwikkeling van de TOTEM-tool en de GRO.
- De Green Deal Circulair Bouwen

Lokaal

295 Vlaamse gemeenten ondertekenden het Burgemeestersconvenant 2030. Ze engageren zich hiermee om een CO₂-reductie van 40% te behalen tegen 2030. Om dit te doen hebben ze een klimaatactieplan (SECAP) opgesteld. In dit plan geven ze aan hoe ze de reductie willen bereiken. In heel wat gemeenten bevat dit ook doelstellingen m.b.t. circulariteit of zijn er concrete acties die inzetten op circulariteit²

Bekijk dus zeker het klimaatactieplan van jouw gemeente!

2. Circulaire economie in de BBC

Sinds 2014 werken lokale besturen met de Beleids- en Beheerscyclus (BBC). De BBC omvat de inhoudelijke en financiële planning, uitvoering en evaluatie van lokaal beleid, waarover gerapporteerd wordt aan de Vlaamse Overheid. Om circulaire economie en specifiek circulair (ver)bouwen te verankeren in de uitvoering, opvolging en evaluatie van beleid, moet het een plek krijgen in de beleidsplanning. Dit gebeurt via verschillende stappen en documenten: de

² De VVSG onderzoekt momenteel de mate waarin en hoe circulariteit opgenomen wordt in de SECAPs van Vlaamse lokale besturen.

omgevingsanalyse, administratieve beleidsvoorstellen, lokale partijprogramma's, het bestuursakkoord en het meerjarenplan.

In deze inspiratienota ligt de focus op informatie die je kunt gebruiken in de omgevingsanalyse, administratieve beleidsvoorstellen en het meerjarenplan. Deze input kan ook inspireren bij het opstellen van bestuursakkoorden.

We bieden, waar mogelijk, **praktijkvoorbeelden** van hoe gemeenten circulair (ver)bouwen hebben geïntegreerd in hun omgevingsanalyse, administratieve beleidsvoorstellen en meerjarenplan. Deze voorbeelden helpen je om circulaire principes effectief te implementeren in jouw gemeente.

2.1 Visie en missie circulair (ver)bouwen

Circulair (ver)bouwen is, zoals de definitie aangeeft een breed begrip en bevat bijgevolg veel elementen. Het is daarom cruciaal om een duidelijke visie te formuleren. Ga na waarom dit thema belangrijk is voor jouw gemeente, welke uitdagingen en doelstellingen je hebt.

Tip: Bespreek uitvoerig de definitie van circulair bouwen zoals eerder aangegeven, bekijk praktijkvoorbeelden. Het bouw wiel van Kamp C, dat een overzicht geeft van de zeven cruciale onderdelen van circulair (ver)bouwen kan hierbij een hulpmiddel vormen.

Bron: <https://www.kampc.be/artikel/2018/12/13/Circulair-Bouwen>

2.2 Circulair (ver)bouw in de omgevingsanalyse: trends en cijfers

De omgevingsanalyse is een verplicht onderdeel van de BBC. Als gemeente heb je de vrijheid om deze analyse naar eigen inzicht in te vullen. In een omgevingsanalyse bespreek je de trends en ontwikkelingen op lokaal niveau, evenals hun impact op de gemeente, ondersteund door relevante cijfers. Enkele belangrijke onderwerpen zijn:

- Klimaat- en ecologische uitdagingen: Volg duurzaamheid, klimaatverandering, energietransitie en natuurbehoud.
- Ontwikkelingen in de economie: Veranderingen in de economie, werkgelegenheid en bedrijvigheid beïnvloeden de lokale gemeenschap.
- Digitalisering en technologische ontwikkeling: Digitalisering, slimme steden en technologische innovaties zijn cruciaal.

Hoewel er nog geen concrete cijfers zijn die circulariteit in bouw- en renovatiebeleid volledig omvatten, kun je als lokaal bestuur verschillende databronnen gebruiken om toch een goed beeld te krijgen. Hieronder vind je een niet-exhaustieve lijst van mogelijke databronnen met een korte uitleg per bron.

Naast cijfers kan kwalitatieve informatie, gebaseerd op goede praktijken, ervaringen, verhalen en geleerde lessen, helpen om trends en evoluties in kaart te brengen. Je kan je hierbij de volgende vragen stellen:

- In welke mate werd de gemeente de afgelopen legislatuur geconfronteerd met materiaaltekorten?
- In welke beleidsdomeinen wordt al gekeken naar de mogelijke positieve effecten van circulaire economie? Bekijk zeker het klimaatactieplan (SECAP) van de gemeente.
- Welke actoren zijn betrokken bij circulaire projecten, zowel binnen het bestuur als bij burgers en partners? Wat zijn de ervaringen en verhalen over de impact van circulaire oplossingen van het lokaal bestuur of andere actoren (privésector, middenveld)?

Hoewel tot op heden weinig tot geen steden en gemeenten circulair (ver)bouwen opnam in haar omgevingsanalyse wil dit niet zeggen dat er geen actie werd ondernomen. Laat je dan ook inspireren door de acties en projecten van andere steden en gemeenten. Neem dus zeker een kijkje op [de praktijkdatabank van VVSG](#) en de [voorbeelden van Vlaanderen Circulair](#).

Cijfers

De vooruitgang in de circulaire economie meten vraagt nieuwe cijfers en monitoringssystemen. Daarom is er het Steunpunt Circulaire economie dat samen met tal van partners de CE-monitor Vlaanderen opstelde. De monitor bevat heel wat data met betrekking tot diverse indicatoren zo ook "[huisvesting en gebouwen](#)". De CE-monitor geeft eerder een Vlaams-breed inzicht, daarom vullen we de data ook aan met cijfers die jou inzicht geven op gemeentelijk niveau o.a. via de gemeente- en stadsmonitor. Daarnaast kan je op niveau van jouw gemeente heel wat informatie vinden in [Provincie in Cijfers](#).

Cijfers op Vlaams niveau

A. Residentieel

- Materialenvoetafdruk huisvestiging: Dit cijfer beschrijft de grondstoffen die direct en indirect nodig zijn voor de finale consumptie bij huisvestiging;

B. Residentieel en Publieke gebouwen

- Grondstofreserves: Dit cijfer schat de grootte van de Vlaamse grondstoffenvoorraden van zand, klei en leem;
- Recyclagegraad van bouwmaterialen: In welke mate recycleren we bouwmaterialen momenteel?

Cijfers op gemeentelijk niveau

A. Residentieel

- Renovatie-intentie: Aandeel eigenaars dat van plan is om de komende vijf jaar te verbouwen of te renoveren;
- EPC bestaande woningen: Krijg inzicht in de EPC-labels in jouw gemeente
- Renovatie woning: Ga na hoeveel renovatievergunningen versterkt worden, zowel voor bij residentiële als niet-residentiële gebouwen;
- Inspiratiekaart renovatiebeleid: In deze kaart kan je per bouwtype op wijkniveau/ straatsegmentniveau de effecten van renovatiescenario's inzichtelijk maken en plaatsen naast de TCO en mogelijke premies van de renovatiescenario's;
- Wijkrenovatiekaart: deze Digital Twin kan lokale besturen en haar partners helpen om de meest geschikte renovatie- en decarbonisatiestrategie te bepalen.

B. Publieke gebouwen

- Terra Patrimonium- en energiedatabank Vlaanderen: In Terra kan je als publieke organisatie energiescans aanvragen, gedetecteerde maatregelen plannen in een dynamisch overzicht, je klimaatdoelstellingen en verbruiksevolutie opvolgen en tal van rapporten trekken.
- Energiekaart: Deze kaart bundelt de meest recente officiële gegevens in grafieken, kaarten en tabellen. Je kan de informatie bekijken op niveau van uw gemeente, provincie of Vlaanderen.

Nam jij circulariteit op in jouw omgevingsanalyse? Gebruikt jouw gemeente andere data? Neem gerust contact op met elke.detaeye@vvsq.be.

2.3 Circulair (ver)bouwbeleid in beleidsvoorstellen: welke mogelijkheden zijn er?

Heeft jouw gemeente de afgelopen legislatuur circulaire bouwprincipes opgenomen in specifieke projecten? Wil je dit structureel verankeren? Of wil je hier de komende legislatuur mee aan de slag? De informatie die we hierboven aanreikten kan je hierbij ondersteunen. Het is daarnaast ook belangrijk om na te gaan wat je collega's vragen m.b.t. wonen, publieke ruimte en het eigen patrimonium. Circulaire (ver)bouwen heeft namelijk vele facetten. Gebruik eventueel de ambitiekaart circulair bouwen van Vlaanderen Circulair om hier samen met jouw collega's de beste keuzes te maken voor jouw gemeente.

Hieronder sommen we ook enkele algemene aanbevelingen die je kan meenemen:

- Capaciteitsopbouw: Voorzie voldoende tijd en middelen om kennis en vaardigheden rondom circulaire bouwoplossingen op te bouwen. De kennis over circulaire mogelijkheden binnen de bouwsector evolueren snel, het is dus belangrijk dat er genoeg personeel en budget beschikbaar is;
- Mandaat voor de ambtenaren: Geef de ambtenaren (omgeving, wonen, klimaat, etc.) de opdracht om de mogelijkheden van circulaire bouwprincipes te onderzoeken en waar mogelijk toe te passen. De opgedane ervaring zorgt voor meer vertrouwen en kennis en kan, soms sneller dan gedacht, winsten opbrengen;
- Circulariteit bij aankopen en projecten: Zet als lokaal bestuur in op circulariteit bij aankopen en eigen bouwprojecten. Je hebt een voorbeeldfunctie. Door systematisch circulariteit op te nemen en hierover te communiceren creëer je (h)erkenning;
- Circulaire economie als middel: gebruik circulaire economie als middel om verschillende doelstellingen, bijvoorbeeld in residentiële en niet-residentiële woningen, te bereiken. Door vanaf het begin hierop in te zetten, ben je beter bestand tegen toekomstige uitdagingen.

2.4 Circulaire bouwprincipes in het meerjarenplan

In het meerjarenplan bouw je voort op je visie op circulair bouwen, evenals de informatie uit de omgevingsanalyse en administratieve beleidsvoorstellen. Maakte circulariteit nog geen onderdeel uit van een van deze documenten? Dan is het zeker nog niet te laat, je kan nog steeds circulariteit opnemen in het meerjarenplan.

Voor een groot deel van de lokale besturen is dit een nieuw element hun MJP, maar er zijn al enkele voortrekkers. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat andere steden en gemeenten geen actie hebben ondernomen. Wil je deze legislatuur ook aan de slag met circulair (ver)bouwen en wil je dit verankeren in jouw MJP, dan kan je je baseren op de onderstaande voorbeelden.

Tip: Bekijk je gemeentelijk klimaatactieplan en scan dit op vlak van circulair (ver)bouwen. Dergelijke informatie kan je ook helpen bij de opmaak van het MJP.

Nam jouw gemeente circulariteit al op in haar MJP en kan dit anderen helpen? Of heb je vragen over de implementatie? Dan kan je ons steeds bereiken via elke.detaeye@vvsge.be.

Praktijkvoorbeelden

Strategische tekst Temse

Temse beoogt een volledig circulaire gemeente te worden. Om dat te doen gebruiken ze de visie voor Temse Circulair 2030 dat integraal werd opgenomen in het meerjarenplan. Uit hun analyse bleek ook dat de bouwnijverheid een van hun drie prioritaire waardeketen is. Zo ontwikkelden ze een actiefiche bouwnijverheid

“Oprichten van een fysieke materialenbank, inclusief dataplatform We bieden lokale hergebruikte bouwmaterialen aan via een fysieke winkel en/of online webshop. De verkoop van deze materialen kan eventueel gecombineerd worden met een verhuurluik van bijvoorbeeld werkbanken opdat men zelf aan de slag kan gaan met de aangekochte tweedehands bouwmaterialen. In geval van een fysieke locatie kan deze ruimte eventueel gebruikt worden om workshops en cursussen in te organiseren, zodat men leert werken met dergelijke materialen.”

Bron: <https://www.temse.be/temse-circulair-2030-visie-en-actieplan>

Meerjarenplan Mechelen

De stad Mechelen tracht circulair (ver)bouwen op diverse manier intrede krijgen in hun beleid. Ze focussen hierbij zowel op het eigen patrimonium als op de residentiële gebouwen. Hieronder een greep uit de diverse acties opgenomen in het meerjarenplan:

- Mechelen tracht de circulaire bouweconomie te versnellen via hun project “de gemeente als circulaire bouwregisseur”
- Mechelen neemt deel aan diverse projecten zoals het VLAIO living lab project Sloopteams om zo bij te dragen aan de versnelling van circulaire bouweconomie;
- Mechelen draagt bij tot de transitie naar circulaire en duurzame verbouwingen en bouwprojecten bij particuliere via het project Passiefrijhuis in de stad

Bron: <https://www.mechelen.be/bekendmakingen-budget-meerjarenplan-en-jaarrekening-overzicht>

Meerjarenplan Wevelgem

Hoewel de gemeente Wevelgem in haar meerjarenplan circulair bouwen niet expliciet vermeld, geven ze wel aan de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen te onderschrijven en is één van hun concrete acties hieromtrent:

- Acties worden ondernomen op het vlak van circulair materialenbeheer, ondersteuning van de herstel- en deeleconomie

Bron: <https://www.wevelgem.be/meerjarenplan2020-2025>

Meerjarenplan Sint-Niklaas

De stad Sint-Niklaas engageert zich om een klimaatneutrale stad te worden. Om dit te bereiken zetten ze ook in op circulaire economie. Hieronder vatten we hun actie samen:

- Burgemeestersconvenant 2030: Sint-Niklaas wil de doelstellingen bereiken door het sluiten van partnerschappen rond 6 thematische werkdomeinen zijnde; hernieuwbare energie, renovatie gebouwen, duurzame mobiliteit, lokale voedselstrategie en circulaire economie

- Project COCON: het OCMW kocht een bedrijfspand met loods aan dat o.a. zal dienen als een hub voor innovatie, re- en upcycling, circulaire economie en innovatief ondernemen

Bron: <https://www.sint-niklaas.be/onze-dienstverlening/bestuur-en-participatie/beleid/meerjarenplannen-budgetten>

Meerjarenplan Turnhout

De stad Turnhout werkte de afgelopen jaren actief rond circulaire economie. In hun meerjarenplan namen ze verschillende elementen uit hun klimaatactieplan op. Een van die acties is:

- Klimaatplan: We bouwen een klimaatneutrale, circulaire sporthal
- Ondernemen, korte keten en circulaire economie: We onderzoeken de haalbaarheid van een hub voor korte keten productie in Turnhout

Bron: stad Turnhout verdere informatie via stad@turnhout.be

Over VVSG

De Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten vzw is het steunpunt, de belangenbehartiger en de beweging van het lokale bestuur. Alle 300 gemeenten en OCMW's in Vlaanderen zijn lid, naast vele politiezones en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden. Een huis van vertrouwen dat haar leden advies en begeleiding verleent, informatie geeft op maat, zorgt voor opleiding en vorming, ontmoetingsdagen organiseert en andere ondersteunende diensten biedt. Meer dan 10.000 politici of ambtenaren volgen elk jaar een studiedag of een opleiding bij de VVSG.

Over Vlaanderen Circulair

Vlaanderen Circulair is het knooppunt en de inspirator voor de circulaire economie in Vlaanderen. Het is een partnerschap van overheden, bedrijven, middenveld en kenniswereld die samen actie ondernemen.